

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора педагогічних наук, доцента Ліннік Олени Олегівни
на дисертацію Галян Олени Іванівни
«Розвиток ідеї суб'єктності особистості школяра
у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття»
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Ідея суб'єктності особистості відіграє ключову роль у реформуванні освітньої політики в Україні на сучасному етапі. Вона закладена в основу Концепції Нової української школи та зумовлює основні тенденції оновлення освітнього простору, про що йдеться у новелах Закону України «Про освіту» та підзаконних актах. Абсолютно справедливим є висновок автора щодо можливості актуалізації ідеї суб'єктності на рівні освітніх завдань, які прямо залежать від державної політики у сфері освіти та наукового осмислення природи та потенціалу суб'єктності школяра у векторі розбудови освітнього процесу, хоча суб'єктність як змістова особистісна здатність притаманна особистості незалежно від зовнішніх чинників. З огляду на таку залежність вбачається актуальним та своєчасним цілісний погляд на суб'єктнісну проблематику в ретроспективі ідеєгенезу педагогічної науки ХХ століття для реалізації освітньої політики на сучасному етапі. З іншого боку, представлені результати досліджень щодо екстраполяції ідеї суб'єктності на особистість школяра в умовах трансформації вітчизняної школи вбачаються надзвичайно цінними для розвитку педагогічної науки. Тобто актуальність та своєчасність проблеми дослідження та висвітлених суперечностей, що виникли на шляху реалізації суб'єкт-орієнтованого підходу в освітньому процесі, є незаперечними.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження є незаперечною: особливо значущі авторські здобутки полягають у тому, що дисертанткою здійснено системний аналіз розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття і його категорійно-

поняттєвого поля; змодельовано компоненти розвитку ідеї суб'єктності особистості українського школяра ХХ століття; створено структурно-змістову модель суб'єктності особистості школяра; визначено спрямованість змін суспільно-особистісного, освітньо-наукового та учнівського профілів суб'єктності школяра упродовж ХХ століття; виокремлено закономірності розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у досліджуваному періоді.

Слід відзначити глибину концептуальної ідеї дослідження, що полягає в зумовленості ідеї суб'єктності особистості українського школяра ХХ століття панівним освітнім ідеалом, науково-педагогічними підходами до обґрунтування умов реалізації освітніх завдань з урахуванням суб'єктнісного складника, світоглядною позицією науковців і педагогів-практиків щодо діяльного, внутрішньо зумовленого засвоєння школярами соціокультурного досвіду, а також філософськими, суспільно-історичними, культурологічними, антропологічними, педагогічними та психологічними поглядами на особистість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка як складової комплексної наукової проблеми «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Детальне ознайомлення з дисертацією О. І. Галян дає підстави стверджувати, що підхід здобувачки до наукової роботи вирізняється фундаментальністю та ґрунтовністю дослідження. Заслуговує на схвалення обрана дисертанткою логіка викладу змісту та основних результатів дослідження, коректне анування авторських позицій стосовно кожного розділу роботи.

Опрацьована джерельна база, що складається з оригінальних видань вітчизняної історико-педагогічної літератури досліджуваного періоду, законодавчих та нормативних актів, урядових постанов і розпоряджень з питань освіти, статутів навчальних закладів України ХХ століття, педагогічної,

психологічної та суспільно-політичної періодики, архівних матеріалів, бібліотечних фондів, вбачається достатньою для теоретико-методологічного обґрунтування тенденцій, змісту і закономірностей розвитку ідеї суб'єктності особистості.

Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, виваженість і самостійність її аналізу, системне осмислення матеріалу джерельної бази, творче застосування комплексу методів дослідження, зокрема: пошуково-бібліографічного, історико-ретроспективного, історико-ґенезного, методу категоризації, методу теоретичного аналізу та синтезу, персоналістично-біографічного, компонентно-структурного та функціонально-структурного, герменевтичного, моделювання, контент-аналізу. Це дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань.

Вірогідність отриманих результатів забезпечено ґрунтовним аналізом значного обсягу джерельної бази; доцільно вибраними й використаними методами дослідження, підтверджено достатньою представницькою апробацією на наукових конференціях різного рівня. Висновки дослідження узгоджено із завданнями, які послідовно розв'язано у структурних компонентах дисертації. Додатки, таблиці, рисунки увиразнюють уявлення щодо цілісності дослідження, проведеного О. І. Галян.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Більш детальне вивчення результатів дослідження О. І. Галян засвідчило наступне. У вступі дослідження чітко обґрунтовано актуальність обраної проблеми; глибокий аналіз проблеми дозволив здобувачці коректно визначити науковий апарат дослідження. Зокрема, його предмет логічно узгоджується з об'єктом і метою, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні основних тенденцій, змісту і закономірностей розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі XX століття та визначенні теоретико-методологічних аспектів її реалізації в сучасній освітній моделі.

У першому розділі здійснено порівняльний аналіз та узагальнення положень теоретичних джерел, що дозволило визначити категорію «суб'єктність

особистості» як системотвірну, що слугує основою для розробки теоретико-методологічних аспектів багатьох педагогічних концепцій та парадигм. Цінним для подальшого дослідження та розвитку науки в цілому є встановлення співвідношення понять «суб'єкт» та «суб'єктність» та розкриття суб'єктності як здатності, що має внутрішню причинність та реалізується як інтенціональна потреба (імпульс до активності).

Результати досліджень пошукувачки представлено у структурно-функціональній моделі суб'єктності особистості школяра, де відбито її атрибутивні ознаки (самостійність, ініціативність, креативність, свобода, відповідальність) в когнітивному, соціокультурному, аксіоетичному та особистісному конструктах. Ця модель заслуговує на позитивну оцінку, оскільки дозволяє цілісно та інтегровано осмислити категорію суб'єктності, що підтверджує її наукову новизну та теоретичну значущість.

У другому розділі дисертації авторкою виявлено закономірності розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у суспільно-політичному та соціальному контекстах та обґрунтовано самопричинність суб'єктності особистості, з одного боку, а з іншого боку, детермінованість виявлення суб'єктності особистості низкою зовнішніх чинників. Виявлені чинники розвитку суб'єктності, зокрема інтелектуальні, чинники середовища, інформаційного поля, характеристики самої ідеї та процесу її генерування створили основу для виокремлення провідних тенденцій розвитку ідеї суб'єктності у педагогічному дискурсі ХХ століття. Констатована нерівномірність представлення маркерів суб'єктності і частоти їх згадування впродовж досліджуваного періоду тільки доводить представлену закономірність.

Обґрунтовані положення свідчать про логічність та послідовність умовиводів дослідниці; вони є ключовими для здійснення подальших розвідок та розбудови моделі розвитку ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття.

Третій розділ дисертаційної роботи містить результати дослідження педагогічного дискурсу ХХ століття, в якому висвітлено погляди педагогів,

громадських і політичних діячів на проблему суб'єктності особистості школяра на теренах Наддніпрянської України та на території західноукраїнських земель. Заслуговує на увагу здійснений дисертанткою аналіз суб'єктнісної проблематики у добу Визвольних змагань (1917–1920 рр.), що дозволив виокремити серед вимог до побудови школи, здатність забезпечити становлення підростаючого покоління вільними, самодостатніми, відповідальними, активними учасниками націо- та державотворчих процесів.

У наступному розділі Оленою Іванівною розглянуто трансформацію суб'єктної проблематики з огляду на освітні реформи досліджуваних періодів, що визначило зміст суспільно-особистісного, освітньо-наукового та учнівського профілів суб'єктності. Відмітимо вияв належної дослідницької компетентності здобувачки щодо окреслення суб'єктнісних проявів школярів з урахуванням внутрішнього поступу в розвиткові педагогічної науки та психолого-педагогічної аргументації позиції школяра під час організованого засвоєння соціокультурного досвіду.

У п'ятому розділі результати наукових розвідок О. І. Галян набули втілення у моделі процесу становлення наукового знання щодо суб'єктнісних проявів школярів у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття. Дослідницею представлено в моделі зміст розвитку ідей суб'єктності, які розподілено на суспільний, освітній та педагогічно-технологічний типи, у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття відповідно до суспільно-особистісного, освітньо-наукового та учнівського профілів суб'єктності особистості школяра. Реалізовано завдання визначення методологічних засад оптимізації освітнього середовища в умовах сьогодення шляхом обґрунтування «принципу суб'єктності особистості школяра в освітньому процесі».

Виваженість, ретельність та науковий підхід здобувачки виявився у визначенні тенденцій розвитку ідеї суб'єктності школяра у ХХ сторіччі залежно від процесів становлення вітчизняної освітньої галузі, основних завдань її реформування, трансформації освітнього ідеалу, зміни педагогічних та наукових парадигм.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю.

Зв'язок дослідження із сучасним освітнім простором реалізовано через запровадження в освітній програмі підготовки майбутніх учителів навчальної дисципліни «Педагогіка суб'єктності» та введення до наукового обігу і педагогічної практики відповідного поняття. Значущим для педагогічної практики є окреслення динаміки вікових змін особистісного розвитку школярів як важливої детермінанти вияву суб'єктності школярів у виховній співдії.

Отримані авторкою результати можуть бути використані у процесі розробки навчальних планів та освітніх програм для студентів педагогічних спеціальностей, а також у системі підвищення кваліфікації керівників закладів освіти та вчителів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення та висновки дисертації опубліковано у 46 одноосібних публікацій, серед яких 1 монографія, 1 розділ у колективній монографії, 3 навчальні посібники, 26 статей у провідних фахових виданнях України, періодичних виданнях іноземних держав та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз; 15 статей і тез апробаційного характеру.

Широта апробації матеріалів дисертації засвідчують фундаментальність доробку пошукувача, що дає достатньо підстав для констатації повноти викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що висуваються МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого О.І. Галян дисертаційного дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. З огляду на достатню кількість досліджень категорії «суб'єктність» у вітчизняних та зарубіжних наукових пошуках, вбачається більш доцільним перенести твердження «на основі міждисциплінарного підходу здійснено теоретико-методологічне обґрунтування категорії «суб'єктність особистості школяра» у педагогічній науці» з позиції «уперше» наукової новизни до позиції «удосконалено».

2. Визначаючи у якості методології дослідження ідеї аксіологічного, гуманітарного, гуманістичного, особистісно орієнтованого, антропологічного, технологічного, діяльнісного підходів, варто було б врахувати ідеї партисипативного підходу.

3. У меті дослідження зазначено про необхідність «теоретично обґрунтувати основні тенденції, зміст і закономірності розвитку ідеї суб'єктності...», натомість відповідне завдання щодо тенденцій відсутнє, відповідно у тексті роботи не зовсім чітко представлено їх обґрунтування.

4. Відзначаючи цінність запровадження в освітній програмі підготовки майбутніх учителів навчальної дисципліни «Педагогіка суб'єктності» та введення до наукового обігу і педагогічної практики відповідного поняття, висловимо сумнів щодо можливості формування суб'єктності вчителя та його готовності до співдії з учнем засобами одного спецкурсу.

5. Аналіз реалізації завдання дослідження щодо обґрунтування теоретико-методологічних засад розвитку суб'єктності особистості школяра в умовах Нової української школи засвідчив про те, що недостатньо уваги приділено аналізу Концепції «Нова українська школа», через що не зовсім чітко простежується зв'язок між обґрунтованими науковими підходами та практикою реалізації освітніх реформ в Україні.

Проте зазначені зауваження мають дискусійний характер та не зменшують високу наукову значущість дисертаційного дослідження, яке є концептуальним,

цілісним, системним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток загальної педагогіки та історії педагогіки.

Загальний висновок. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота Галян Олени Іванівни на тему «Розвиток ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття» виконана вперше і є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методичне і практичне значення для формування професійної культури майбутніх педагогів, їх підготовки до реалізації суб'єкт-орієнтованих технологій навчання, виховання та розвитку школярів.

Актуальність обраної теми, ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, наукова новизна та повнота викладу в опублікованих працях відповідають вимогам до докторських дисертацій.

Вважаємо, що представлена до захисту дисертаційна робота «Розвиток ідеї суб'єктності особистості школяра у вітчизняному педагогічному дискурсі ХХ століття» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., а її автор Галян Олена Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
державний експерт експертної групи
з питань забезпечення якості освіти
Директорату дошкільної та шкільної освіти
Міністерства освіти і науки України

О.О. Ліннік

